

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

КОРОЛЬ ІВАННА БОГДАНІВНА

УДК 343.9

**ОХОРОНА НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Басай Віктор Давидович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
директор Прикарпатського
юридичного інституту

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Лихова Софія Яківна,
Юридичний інститут
Національного авіаційного університету,
завідувач кафедри кримінального
права та процесу

кандидат юридичних наук
Горпинюк Оксана Петрівна,
Львівський державний
університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Захист відбудеться « 1 » жовтня 2015 року о «14⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79000, м. Львів, вул. Городоцька, 26

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79000, м. Львів, вул. Городоцька, 26

Автореферат розісланий « 31 » серпня 2015 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кримінально-правові норми є важливим інструментом захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина. Конституція України закріпила право кожного на недоторканність приватного життя, однією зі складових якого є заборона збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

З метою охорони та захисту права на недоторканність приватного життя особи державою встановлено кримінальну відповідальність за його порушення. Попри те, наявні державні механізми, на жаль, не гарантують ефективного захисту недоторканності приватного життя. Значною мірою це пов'язано зі стрімким розвитком науки і техніки в інформаційній сфері та суцільною «комп'ютеризацією» населення. Майже безперешкодний доступ до новітніх технологій за наявності достатніх ресурсів сприяє тому, що відомості про приватне життя особи використовують фізичні чи юридичні особи задля отримання власної вигоди.

Окрім наведених чинників, значна загроза приватності виникає й через діяльність держави в особі уповноважених нею органів. Державні службовці нерідко взагалі не усвідомлюють зміст і значення права на повагу до приватності, вважаючи його чимось вторинним. Порушення приватності іноді пов'язано і з недбалим ставленням громадян до конфіденційності інформації, їхньою низькою активністю у відстоюванні свого права на недоторканність приватного життя.

Водночас за сучасних умов розвитку суспільства, коли кримінально-правовий захист, так би мовити, усталених прав і свобод людини можна назвати порівняно ефективним, постає питання про належне забезпечення кримінально-правової охорони прав, що стосуються гармонійного розвитку особистості, недоторканності її внутрішнього світу, прав особи на свободу поведінки у приватній сфері та захист відомостей про таку поведінку.

Сучасні наукові розробки у сфері приватності та практика Європейського суду з прав людини доводять недостатню ефективність чинних кримінально-правових норм у сфері захисту недоторканності приватного життя, оскільки їх система та зміст не повною мірою відповідають сучасним умовам розвитку суспільства, загальноприйнятій міжнародній практиці та, власне, системі таємниць приватного життя особи.

Проблемам кримінально-правової охорони недоторканності приватного життя присвячено дисертаційні роботи: Н. Ю. Акініної, О. Г. Блінова, Д. В. Бушкова, І. П. Галигіної, О. П. Горпинюк, Ю. І. Дем'яненко, І. Р. Діваєвої, В. П. Жеребкіна, К. Є. Калашнікової, Б. М. Каднікова, П. М. Макеєва,

О. В. Мозгового, І. О. Шевченко. Однак практично всі ці дослідження стосувалися кримінально-правових аспектів захисту приватності та відповідних елементів складу злочину, тоді як кримінологічні аспекти досі недостатньо вивчені. Окрім цього, більшість наукових праць у сфері приватності охоплюють дослідження особистої та сімейної таємниць, а комплексний аналіз кримінально-правової охорони відомостей про приватне життя особи, залежно від правового режиму інформації з обмеженим доступом (конфіденційна, таємна та службова), практично відсутній.

Усе це зумовлює актуальність здійснення комплексного дослідження кримінально-правових і кримінологічних аспектів охорони недоторканності приватного життя.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Прикарпатського юридичного інституту «Актуальні проблеми попередження та боротьби зі злочинністю» на 2011–2015 рр., яка є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є комплексне вирішення питань про кримінологічні та кримінально-правові аспекти охорони недоторканності приватного життя, з'ясування прогалин у її правовому забезпеченні і формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення чинного кримінального закону та практики його застосування.

Для досягнення цієї мети сформульовано такі основні *задачі*:

- з'ясувати поняття приватного життя та встановити його межі;
- дослідити кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя;
- здійснити кримінологічну характеристику посягань на недоторканність приватного життя;
- визначити об'єкти злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя;
- з'ясувати загальні ознаки відомостей, що становлять конфіденційну інформацію про особу і підлягають кримінально-правовій охороні;
- дослідити поняття та види таємниць приватного життя особи;
- з'ясувати особливості кримінально-правової охорони професійних (довірених) таємниць приватного життя за чинним кримінальним законом;
- обґрунтувати теоретико-правові аспекти криміналізації діянь, що порушують правовий режим інформації з обмеженим доступом про особу;

– з'ясувати можливість визначення спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що посягають на недоторканність приватного життя;

– розробити рекомендації щодо вдосконалення кримінального закону в частині охорони недоторканності приватного життя.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з кримінально-правовою охороною недоторканності приватного життя, та кримінологічні ознаки посягань у цій сфері.

Предмет дослідження – кримінально-правові та кримінологічні аспекти охорони недоторканності приватного життя.

Методи дослідження. Для досягнення мети під час дослідження використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. За допомогою діалектичного методу виокремлені у дисертації задачі досліджено у динаміці та взаємозв'язку, поглиблено понятійний апарат, з'ясовано сутність права на недоторканність приватного життя, визначено елементи його змісту та досліджено проблеми щодо реалізації цього права (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 3.1 та ін.). Метод системного аналізу правових норм застосовано для виявлення прогалин та суперечностей у нормативно-правових актах і формулювання пропозицій з удосконалення чинного законодавства (підрозділи 1.3, 2.1, 3.2, 3.3, розділ 4). Порівняльно-правовий метод застосовано під час дослідження та порівняння норм міжнародного права, кримінального права України та зарубіжних країн (підрозділ 1.3, 2.1, 2.2, розділ 4). Статистичний метод застосовано задля вивчення та узагальнення судової практики і повідомлень про порушення приватності у ЗМІ, а також формування та обґрунтування висновків за їх результатами (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2). Соціологічний метод використано для отримання емпіричних даних у процесі вивчення матеріалів кримінальних проваджень і дослідження результатів анкетування (підрозділи 1.1, 1.2). Слід також виокремити метод опитування (роздаткове анкетування), за допомогою якого опитано 1200 респондентів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей (підрозділ 1.2, 2.1 та ін.).

Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників із теорії держави і права, конституційного, цивільного, кримінального, кримінального процесуального, міжнародного права, права Європейського Союзу; законодавство зарубіжних держав.

Нормативну базу дослідження становлять норми Конституції та законодавства України, положення міжнародних правових актів у сфері захисту прав і свобод людини, а також практика Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України.

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення судової практики, судових рішень, що містить ЄРСР, а також узагальнені дані

анкетування 1200 респондентів різних вікових категорій, професійних груп і соціальних верств населення, визначених за обсягом вибіркової сукупності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням кримінально-правових і кримінологічних аспектів охорони недоторканності приватного життя з урахуванням різних правових режимів інформації з обмеженим доступом про особу (конфіденційної, таємної та службової).

За результатами дослідження сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, які становлять значущість для науки та практики, відповідають вимогам наукової новизни. Зокрема,

уперше:

– визначено кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя, які умовно поділено на усталені та новітні загрози приватності. Зокрема, усталеними загрозами приватності є: відсутність прозорості в діяльності органів державної влади та правоохоронних органів; недостатня контрольованість діяльності спеціальних правоохоронних структур і використання ними спеціальних засобів негласного зняття, фіксування та передачі інформації; відсутність загальної культури та традицій поваги до приватності, а також соціальних і правових норм поведінки у зв'язку з необхідністю дотримання права на недоторканність приватного життя; низький рівень правової культури службових осіб, які мають доступ до відомостей про приватне життя особи; відсутність корпоративної відповідальності за розголошення особистих даних; недостатній рівень професіоналізму і правової культури працівників засобів масової інформації, а також недосконалість правових механізмів захисту приватності у співвідношенні з правом на інформацію. До новітніх загроз приватності належать: поява та використання нових технологій для збирання, зберігання, поширення і використання персональної інформації; посилення політики держав щодо обмеження права на недоторканність приватного життя у зв'язку з новими загрозами громадській безпеці, поширенням тероризму і радикалізму; поява нових суб'єктів посягань на приватність: комерційних компаній і корпорацій, які втручаються у приватне життя в інтересах бізнесу та отримання прибутку; поява нових форм посягань на недоторканність приватного життя з боку засобів масової інформації;

– обґрунтовано недоцільність віднесення до способів порушення недоторканності приватного життя «знищення» та «незаконну зміну» конфіденційної інформації про особу;

– визначено положення про те, що обов'язковою умовою застосування кримінальної відповідальності за розголошення професійних (довірених) таємниць приватного життя має бути прямо передбачений у законі або договорі обов'язок щодо збереження у таємниці довірених особі відомостей;

– на основі аналізу практики Європейського суду з прав людини, вітчизняного та зарубіжного законодавства, а також наукових досліджень визначено спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері порушення недоторканності приватного життя;

удосконалено:

– визначення меж приватності особи, котрі необхідно розглядати як сферу життєдіяльності винятково конкретної особи та інформацію про неї, що обмежена рамками законності (зокрема, дотриманням прав інших осіб), відсутністю законодавчих норм, які встановлюють обов'язковий спосіб поведінки у тих чи інших ситуаціях, що виникають у цій сфері, та вжиттям особою заходів щодо її охорони (принаймні, реалізації особою її особистих прав у негласний, непублічний спосіб);

– визначення родового об'єкта злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя, яким є суспільні відносини щодо забезпечення права на недоторканність приватного життя (приватності) в інформаційному, фізичному (тілесному), комунікаційному та територіальному аспектах;

– визначення видового і безпосередніх об'єктів злочинних посягань на недоторканність приватного життя, до яких належать: суспільні відносини щодо забезпечення права на недоторканність приватного життя в інформаційному та комунікаційному аспектах (видовий об'єкт), та суспільні відносини щодо охорони конфіденційної, таємної та службової інформації про особу (безпосередні об'єкти);

– основні ознаки конфіденційної інформації про особу в контексті кримінально-правової охорони недоторканності приватного життя, до яких запропоновано віднести фізичну, соціальну та юридичну ознаки;

дістали подальший розвиток:

– теоретичні положення про поняття приватного життя особи, зокрема щодо практичної неможливості визначення повного переліку відносин, дій чи фактів, що становлять його зміст; обґрунтування дуального характеру права на приватне життя, яке полягає в тому, що особа самостійно визначає, яка інформація щодо неї є конфіденційною, та має право вживати не заборонених законом заходів щодо збереження її конфіденційності;

– теоретичні положення щодо необхідності встановлення кримінально-правової охорони всіх правових режимів інформації з обмеженим доступом про приватне життя особи (конфіденційної, таємної та службової) та доповнення у зв'язку з цим чинного КК України новими кримінально-правовими нормами.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у роботі висновки і практичні рекомендації, а також пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства мають обґрунтовану теоретичну та практичну спрямованість і можуть бути використані у: *науково-дослідній сфері* – для

подальшого дослідження кримінологічних і кримінально-правових проблем охорони приватності; *нормотворчій сфері* – для удосконалення нормативних положень охорони недоторканності приватного життя під час подальшого реформування кримінального законодавства України, а також підготовки інтерпретаційно-правових актів; *правозастосовній діяльності* – як рекомендації для удосконалення правозастосовної діяльності слідчих, прокурорів, слідчих суддів, суддів щодо реалізації кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя; *навчальному процесі* – для вивчення дисциплін «Кримінальне право України» і «Кримінологія» та спеціальних курсів, а також підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій. Результати дисертації впроваджено у навчальний процес Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» (Акт впровадження від 25 травня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Положення, викладені у дисертації й винесені на захист, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розвідки, що належать співавторам опублікованих робіт, у дисертації не використано. Висновки та положення дисертації повністю самостійні. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, 50% змісту становлять власні теоретичні розробки дисертанта.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження отримали апробацію у виступах автора на таких конференціях: П'ятій регіональній міжвузівській науковій конференції «Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні» (м. Івано-Франківськ, 16 квітня 2004 р.); проблемно-науковій міжгалузевій конференції «Юриспруденція та проблеми інформаційного суспільства» (м. Івано-Франківськ, 25–29 жовтня 2011 р.); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві» (м. Івано-Франківськ, 16–17 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 5–6 червня 2015 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць, із них: шість статей у фахових наукових виданнях України, одна – у зарубіжному періодичному виданні та сім інших публікацій за результатами участі у наукових і науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 235 сторінок, із них основний текст – 199 сторінок. Список використаних джерел (291 найменування) викладено на 30 сторінках, додатки – 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, його методологічні засади; розкрито наукову новизну одержаних результатів; сформульовано основні положення, які винесено на захист, наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Посягання на недоторканність приватного життя, їх соціально-правова природа та кримінологічна характеристика» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1 «Поняття та межі приватного життя особи як об'єкта правової охорони» присвячено дослідженню різноманітних підходів до сутності та змісту поняття «приватне життя», а також визначенню меж приватності особи на основі аналізу норм чинного законодавства.

Основними критеріями, що дають змогу «відокремити» приватне життя від громадського (суспільного), є: індивідуальний характер; непідконтрольність із боку держави і суспільства; конфіденційність; законний характер.

Зроблено висновок, що намагання сформулювати детальне визначення поняття приватного життя є неефективним і недоцільним через тісний взаємозв'язок цієї категорії з глибинними психологічними процесами та властивостями індивіда. Немає змоги також встановити і вичерпний перелік правомочностей, які забезпечують недоторканність приватного життя, і навіть порушень приватності – поява нових технологій неодмінно призведе до «збагачення» способів порушення приватності та зумовить необхідність доповнення переліку правомочностей для захисту недоторканності приватного життя.

У *підрозділі 1.2 «Кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя»* дисертант пропонує умовно поділити такі кримінологічні фактори на усталені та новітні загрози приватності.

Перші виникають внаслідок специфічного ставлення до проблем приватності на пострадянському просторі, а також через низький рівень розвитку інститутів демократичного суспільства і правової держави (недоліки судової системи, брак професіоналізму та майже повна відсутність відповідальності засобів масової інформації, бездіяльність чи низька активність інститутів громадянського суспільства).

Новітні загрози приватності зумовлені стрімким розвитком сучасних технологій, переходом до інформаційного суспільства та вільного інформаційного простору. Їх особливістю є те, що, зважаючи на різноманітність їх проявів та стрімкий розвиток, вони не враховані і не можуть бути повною мірою враховані законодавцем під час конструювання правових норм.

У підрозділі 1.3 «Кримінологічна характеристика злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя особи» виокремлено категорії порушників недоторканності приватного життя та визначено групи мотивів щодо порушення приватності, досліджено основні способи вчинення злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя.

На основі аналізу причин та умов, що сприяють порушенню права на приватність, зауважено, що загалом вони полягають у байдужому ставленні до загальнолюдських цінностей і порушників, і потерпілих; у нечітких (несформованих) моральних установках і такій деформації правосвідомості, за якої частина населення країни зневажливо чи байдуже ставиться до приватного життя інших членів суспільства, а інша не володіє достатніми уявленнями, знаннями і навичками, які би допомогли захистити приватне життя особи.

З уваги на підвищений ступінь суспільної небезпечності, запропоновано закріпити у ст. 182 КК України нові кваліфіковані склади цього злочину: 1) незаконне збирання конфіденційної інформації про особу, якщо воно вчинене у житлі чи іншому володінні особи або з використанням спеціальних технічних засобів; 2) незаконне поширення конфіденційної інформації про особу через засоби масової інформації.

Розділ 2 «Кримінально-правова характеристика об'єкта посягань на недоторканність приватного життя» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Визначення об'єкта злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя» зазначається, що віднесення злочинів, передбачених ст.ст. 163, 168, 182 КК України, до розділу V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» є спірним. З огляду на це, запропоновано визначити самостійний родовий об'єкт злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя, та об'єднати їх в окремому розділі Особливої частини КК України під загальною назвою «Злочини проти приватності».

З метою упорядкування змісту ст. 182 КК України до її назви запропоновано її перейменувати із «Порушення недоторканності приватного життя» на «Порушення правового режиму конфіденційної інформації про особу».

У підрозділі 2.2 «Загальні ознаки та коло відомостей, що становлять конфіденційну інформацію про особу і підлягають кримінально-правовій охороні» зроблено висновок, що потрібно розрізняти поняття «інформація про особу» та «персональні дані», оскільки обсяг першого поняття є значно ширшим.

У результаті дослідження визначено основні ознаки конфіденційної інформації про особу та запропоновано закріпити у Законі України «Про інформацію» вдосконалене визначення її поняття.

З огляду на характер охоронюваних правовідносин, обґрунтовано доцільність у визначенні належності відомостей до конфіденційної інформації про особу застосування таких критеріїв: 1) належність інформації певній фізичній особі; 2) наявність волі особи на збереження конфіденційності інформації; 3) відсутність передбачених у законі винятків, коли така інформація не може вважатися конфіденційною.

Розділ 3 «Кримінально-правова охорона професійних (довіренних) таємниць приватного життя» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та види таємниць приватного життя особи»* визначено поняття «таємниця приватного життя особи» та обґрунтовано доцільність поділу таємниць приватного життя на професійні (довірені) та особисті (недовірені) таємниці.

Особисті (недовірені) таємниці приватного життя – таємниці сімейних відносин, інтимних стосунків та особистих паперів – підлягають режимові конфіденційної інформації про особу і кримінально-правовій охороні за ст. 182 КК України.

До професійних (довіренних) таємниць приватного життя належать відомості, повідомлені особою представникам певних професій (медикам, адвокатам, нотаріусам та ін.) з метою реалізації своїх особистих майнових і немайнових прав та обов'язків.

У підрозділі 3.2 *«Особливості кримінально-правової охорони професійних (довіренних) таємниць приватного життя за чинним кримінальним законом»* зазначено, що чинним законодавством передбачено кримінально-правову охорону лише окремих видів професійних (довіренних) таємниць. Водночас КК України не містить загальних норм щодо захисту професійних (довіренних) таємниць та службової інформації про приватне життя особи.

Обґрунтовано висновок, що кримінальна відповідальність за розголошення професійних (довіренних) таємниць приватного життя може настати лише за умови, що законом встановлений обов'язок конкретного суб'єкта щодо їх охорони та нерозголошення.

Під час дослідження окремих видів професійних (довіренних) таємниць зроблено такі висновки: настання тяжких наслідків у разі розголошення медичної таємниці має бути кваліфікуючою ознакою, а не обов'язковим елементом складу злочину, як це закріплено у ст. 145 КК України; якщо інформація, яка становить комерційну чи банківську таємницю, стосується приватного життя особи, то її розголошення є посяганням і на інформаційний аспект приватності, незалежно від того, чи надавала така особа згоду на віднесення її персональних даних до цих таємниць; назва та зміст ст. 163 КК України у частині об'єкта кримінально-правової охорони (комунікаційного аспекта приватності) не повною мірою відповідає законодавчим актам у інформаційно-комунікативній сфері; момент виникнення таємниці усиновлення

(удочеріння), спосіб вчинення та відсутність спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 168 КК України, а також специфіка безпосереднього об'єкта цього злочину обумовлюють необхідність збереження його самостійної конструкції.

У підрозділі 3.3 «Теоретико-правові аспекти криміналізації діянь, що порушують правовий режим інформації з обмеженим доступом про особу» зроблено висновок, що у межах КК України нема змоги передбачити всі види таємниць, з огляду на перелік професій, представники яких під час виконання своїх обов'язків можуть мати доступ до відомостей про приватне життя особи.

Запропоновано доповнити КК України новою ст. 182-1, яка би містила загальний склад злочину щодо розголошення професійних (довірених) таємниць приватного життя. Суб'єктом цього злочину може бути лише особа, якій така інформація була довірена чи стала відомою під час виконання професійних обов'язків, якщо вона згідно із законом чи договором зобов'язана була зберігати її в таємниці (тобто за наявності прямо передбаченого законом чи договором обов'язку). Також запропоновано доповнити КК України новою ст. 182-2, яка передбачала би кримінальну відповідальність за розголошення конфіденційної чи таємної інформації про особу, яка стала відома особі у зв'язку з виконанням нею своїх службових обов'язків.

У розділі 4 «Визначення спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що посягають на недоторканність приватного життя» визначено коло суспільних інтересів, правова охорона яких допускає обмеження приватності окремої особи: 1) в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку; 2) з метою запобігання заворушенням чи злочинам; 3) для охорони здоров'я населення; 4) з метою розкриття тяжких або особливо тяжких злочинів.

Обґрунтовано думку, що притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення дій із раніше розголошеними відомостями про приватне життя особи можливе лише у двох випадках: 1) коли незаконні дії щодо конфіденційної інформації про особу вчиняються особами, яким ці відомості стали відомі у зв'язку з виконанням ними своїх професійних або службових обов'язків; 2) коли такі дії вчиняються у формі незаконного збирання конфіденційних відомостей про особу.

ВИСНОВКИ

Висновки містять основні теоретичні положення та практичні рекомендації, що ґрунтуються на результатах дисертаційної роботи. Зокрема, висвітлено правову природу та здійснено кримінологічну характеристику

посягань на недоторканність приватного життя, а також викладено низку висновків та пропозицій щодо її кримінально-правової охорони.

1. Межі приватності особи можна визначити як сферу життєдіяльності винятково конкретної особи та інформацію про неї, що обмежена рамками законності (зокрема, дотриманням прав інших осіб), відсутністю законодавчих норм, які встановлюють обов'язковий спосіб поведінки у тих чи інших ситуаціях, що виникають у цій сфері, та вжиттям особою заходів щодо її охорони (принаймні, через негласний, непублічний спосіб реалізації особою її особистих прав).

2. Кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя умовно можна поділити на усталені та новітні загрози.

До усталених загроз приватності належать: відсутність прозорості в діяльності органів державної влади та правоохоронних органів; недостатня контрольованість діяльності спеціальних правоохоронних структур і використання ними спеціальних засобів негласного зняття, фіксування та передачі інформації; відсутність загальної культури та традицій поваги до приватності, а також соціальних і правових норм поведінки у зв'язку з необхідністю дотримання права на недоторканність приватного життя; низький рівень правової культури службових осіб, які мають доступ до відомостей про приватне життя особи, відсутність корпоративної відповідальності за розголошення особистих даних; недостатній рівень професіоналізму і правової культури працівників засобів масової інформації, а також недосконалість правових механізмів захисту приватності у співвідношенні з правом на інформацію.

До новітніх загроз приватності можна віднести: появу та використання нових технологій для збирання, зберігання, поширення і використання персональної інформації; посилення політики держав щодо обмеження права на недоторканність приватного життя у зв'язку з новими загрозами громадській безпеці, поширенням тероризму і радикалізму; появу нових суб'єктів посягань на приватність: комерційних компаній і корпорацій, які втручаються у приватне життя в інтересах бізнесу та отримання прибутку; появу нових форм посягань на недоторканність приватного життя з боку засобів масової інформації.

3. Недоцільним є віднесення у ст. 182 КК України до способів порушення недоторканності приватного життя «знищення» та «незаконну зміну» конфіденційної інформації про особу. Знищення такої інформації без її незаконного збирання не може бути самостійним способом вчинення цього злочину. Натомість «незаконна зміна конфіденційної інформації про особу» у поєднанні з її поширенням, фактично, є прихованою формою кримінальної відповідальності за наклеп або ж слугує підставою для кримінальної відповідальності за ст.ст. 361 та 362 КК України.

4. Родовим об'єктом злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя, є суспільні відносини щодо забезпечення права на недоторканність приватного життя (приватність) в інформаційному, фізичному (тілесному), комунікаційному та територіальному аспектах. Видовим об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України, є суспільні відносини щодо забезпечення права на недоторканність приватного життя (приватності) в інформаційному та комунікаційному аспектах. Безпосереднім об'єктом злочину, визначеного чинним КК України у ст. 182 як «Порушення недоторканності приватного життя», є суспільні відносини щодо охорони конфіденційної інформації про особу. В інших випадках порушення інформаційного та комунікаційного аспектів приватності безпосереднім об'єктом злочинних посягань є суспільні відносини щодо охорони таємної чи службової інформації про особу.

5. До основних ознак конфіденційної інформації про особу в контексті кримінально-правової охорони недоторканності приватного життя можна віднести: 1) фізичну ознаку (конфіденційна інформація про приватне життя особи існує незалежно від її фіксування на фізичних носіях інформації); 2) соціальну ознаку (відомості про приватне життя особи завжди стосуються конкретної фізичної особи і мають особливу цінність для останньої, у зв'язку з чим їх розголошення може завдати істотної шкоди цій особі чи її близькому оточенню, призвести до розриву існуючих соціальних зв'язків чи трансформації суспільних відносин); 3) юридичну ознаку (конфіденційна інформація про особу є об'єктом правовідносин щодо охорони недоторканності приватного життя та обов'язковим елементом конструкції складу злочину; належність відомостей до конфіденційної інформації про особу визначається залежно від волі особи, котрої ці відомості стосуються, але лише за відсутності передбачених законом випадків, які містять заборону щодо віднесення певного кола відомостей до конфіденційної інформації).

6. Таємниця приватного життя особи – це охоронювана законом інформація з обмеженим доступом про конкретну фізичну особу, можливість і порядок доступу до якої у виняткових випадках встановлюється законом або надається самою особою, котрої вона стосується, на її розсуд, і розголошення якої може завдати шкоду цій особі.

7. Таємниця захисту та представництва забезпечена кримінально-правовою охороною лише від зовнішнього втручання з боку інших осіб, яким не було довірено конфіденційну інформацію про особу (ст. 397 КК України). Відтак таємницю у внутрішніх довірчих відносинах «клієнт – адвокат (захисник, представник)» не забезпечено від розголошення кримінально-правовими засобами. Для усунення цієї прогалини в КК України слід закріпити норму, що встановлювала би відповідальність і за дії осіб, які надають правову допомогу, щодо незаконного розголошення інформації, довіреної їм у зв'язку з їхньою професійною діяльністю.

8. Кримінальна відповідальність за розголошення професійних (довірених) таємниць приватного життя може наставати лише за умови, що законом або договором встановлено обов'язок конкретного суб'єкта щодо їх охорони та нерозголошення. А незаконний доступ до таємної інформації про приватне життя особи слід кваліфікувати за ст. 182 КК України, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу.

9. Не може вважатися злочином повідомлення конфіденційної, таємної чи службової інформації про особу правоохоронним органам чи суду в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, а також з метою розкриття тяжких або особливо тяжких злочинів. Водночас спеціальними підставами для звільнення від кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя слід визначити: 1) наявність згоди особи на вчинення дій щодо інформації, яка її стосується; 2) дії з інформацією з обмеженим доступом про особу, якщо така інформація вже була розголошена і стала відомою будь-якій сторонній особі.

10. Дослідження кримінально-правових і кримінологічних аспектів охорони недоторканності приватного життя дало змогу обґрунтувати пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КК України, основними з яких є такі:

а) у зв'язку з необхідністю узгодження назви і змісту ст. 182 КК України, а також встановлення кваліфікованих складів злочину обґрунтовано доцільність викладення ст. 182 КК України у такій редакції:

«Стаття 182. Порушення правового режиму конфіденційної інформації про особу

1. Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, – караються...

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, – караються...

3. Незаконне збирання конфіденційної інформації про особу, якщо воно вчинене у житлі чи іншому володінні особи або з використанням спеціальних технічних засобів, – карається...

4. Незаконне поширення конфіденційної інформації про особу через засоби масової інформації, – карається...

5. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою та другою цієї статті, за згодою особи, якої стосується конфіденційна інформація.

6. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила діяння, передбачене частинами першою та другою цієї статті, якщо воно стосується конфіденційної інформації, що вже була розголошена, а особа

добровільно припинила таку діяльність і вказала (передала) джерело отримання конфіденційної інформації.

Примітка. 1. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Діяння, передбачені частинами першою та другою статті 182, статтею 182-1, статтями 182-2, 132 і 168, не вважаються злочином, якщо вони вчинені шляхом повідомлення конфіденційної (таємної, службової) інформації про особу правоохоронним органам чи суду в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, а також з метою розкриття тяжких або особливо тяжких злочинів»;

б) доповнити КК України ст. 182-1 такого змісту:

«Стаття 182-1. Незаконне розголошення таємної інформації про приватне життя особи

1. Незаконне розголошення інформації про приватне життя особи, яка у встановленому законом порядку або шляхом укладення договору віднесена до таємної, вчинене особою, якій ця інформація стала відомою у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, – карається ...

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються...

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила діяння, передбачене частиною першою цієї статті, за згодою особи, приватного життя якої стосується таємна інформація»;

в) доповнити КК України ст. 182-2 такого змісту:

«Стаття 182-2. Незаконне розголошення службової інформації про приватне життя особи

1. Незаконне розголошення конфіденційної чи таємної інформації про приватне життя особи, вчинене особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, – карається...

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються...

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила діяння, передбачені частиною першою цієї статті, за згодою особи, приватного життя якої стосується службова інформація»;

г) внести зміни до назви та ч. 1 ст. 163 КК України та викласти їх у такій редакції:

«Стаття 163. Порушення таємниці кореспонденції та телекомунікацій

1. Порушення таємниці листування, телефонних та інших розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються технічними засобами телекомунікацій, – караються...».

Водночас обґрунтовано доцільність:

– доповнення ст. 21 Закону України «Про інформацію» частиною другою такого змісту: «Конфіденційна інформація про особу – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, що можуть поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством»;

– закріплення у ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я обов'язку керівника закладу охорони здоров'я забезпечити такі умови медичного обслуговування, які би унеможливили розголошення медичної таємниці;

– закріплення у Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» та Законі України «Про безоплатну правову допомогу» загального порядку надання дозволу на розголошення довіреної інформації адвокату (захиснику чи представнику) чи особі, яка має право на надання безоплатної правової допомоги.

Запропоновано прийняти закон, який регулюватиме основні засади діяльності у сфері надання психологічної допомоги, міститиме перелік прав та обов'язків психолога і клієнта та встановлюватиме норму щодо захисту таємниці діяльності психолога.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Король І. Б. Кримінально-правова охорона таємниць особистого життя громадян: проблема визначення родового об'єкта / І. Б. Король // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Випуск Х. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 189–196.

2. Король І. Б. Поняття та види таємниць приватного життя громадян / І. Б. Король // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наук. статей. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – Вип. XIV. – С. 219–227.

3. Король І. Б. Загальні ознаки відомостей, що складають конфіденційну інформацію про особу і підлягають кримінально-правовій охороні / І. Б. Король // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наук. статей. – Івано-Франківськ : Плай, 2008. – Вип. XIX. – С. 187–195.

4. Король І. Б. Забезпечення конфіденційності сповіді громадян кримінально-правовими засобами: пропозиції до законодавства / І. Б. Король // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наук. статей. – Івано-Франківськ : Плай, 2008. – Вип. XX. – С. 194–200.

5. Король І. Б. Проблеми класифікації конфіденційної інформації про особу, що підлягає кримінально-правовій охороні / І. Б. Король // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 74. – С. 371–378.

6. Король І. Б. Кримінологические признаки преступлений в сфере нарушения неприкосновенности частной жизни / І. Б. Король // *Legea si Viata*. – 2014. – № 12/2(276). – С. 70–74.

7. Басай В. Д. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя / В. Д. Басай, І. Б. Король // *Право і суспільство : науковий журнал*. – 2015. – № 3. – Ч. 2. – С. 174–180.

8. Король І. Б. Об'єкт кримінально-правової охорони таємниці особистого життя громадян / І. Б. Король // Актуальні проблеми боротьби та попередження злочинності : матеріали науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 13 грудня 2002 р.) / ред. кол. : П. Л. Фріс (голов. ред.) та ін. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 48–55.

9. Король І. Б. Поняття та межі приватного життя особи / І. Б. Король // Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні : матеріали V Регіональної міжвуз. наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 16 квітня 2004 р.). – Івано-Франківськ, 2004. – С. 45–49.

10. Король І. Б. Кримінально-правова охорона недовірених таємниць приватного (особистого) життя громадян / І. Б. Король // *Поступ в науку : збірник наукових праць Бучацького інституту менеджменту і аудиту*. – Бучач, 2008. – № 4. – Т. 1. – С. 85–86.

11. Король В. В. Законодавчі гарантії збереження адвокатської таємниці у кримінальному судочинстві України / В. В. Король, І. Б. Король // *Науковий вісник Інституту гуманітарної підготовки ІФНТУНГ*. – Випуск 1. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 202–209.

12. Король І. Б. Правова охорона таємниці голосування / І. Б. Король // *Юриспруденція та проблеми інформаційного суспільства : збірник матеріалів проблемно-наукової міжгалузевої конференції (м. Івано-Франківськ, 25–29 жовтня 2011 р.)*. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 47–49.

13. Король І. Б. Порушення недоторканності приватного життя, вчинене службовою особою з використанням службового становища / І. Б. Король // *Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (м. Івано-Франківськ, 16–17 травня 2013 р.) / за заг. ред. д-ра філософ. наук, проф. О. Д. Джури*. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – С. 46–53.

14. Король І. Б. Визначення спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення діяння, передбаченого ст. 182 КК України, які пов'язані з суспільними інтересами / І. Б. Король // *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог*

Європейського Союзу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 5–6 червня 2015 р.). – Херсон, 2015. – С. 128–131.

АНОТАЦІЯ

Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2015.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню кримінально-правових та кримінологічних аспектів охорони недоторканності приватного життя. Здійснено аналіз науково-теоретичних концепцій поняття приватного життя та визначено його межі, окреслено систему кримінологічних факторів порушення приватності, а також встановлено причини та умови, що сприяють вчиненню посягань на недоторканність приватного життя. У роботі розкрито родовий, видовий і безпосередні об'єкти злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя, поняття та основні ознаки конфіденційної інформації про особу, що підлягає кримінально-правовій охороні. Досліджено теоретичні положення, з'ясовано особливості та прогалини кримінально-правової охорони професійних (довірених) таємниць і службової інформації про приватне життя особи за чинним кримінальним законом. Доведено, що кримінальна відповідальність за розголошення професійних (довірених) таємниць приватного життя може наставати лише за умови, що законом або договором встановлено обов'язок конкретного суб'єкта щодо їх охорони та нерозголошення. Визначено спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що посягають на недоторканність приватного життя.

Ключові слова: приватне життя; порушення недоторканності приватного життя; злочини, що посягають на недоторканність приватного життя; конфіденційна інформація про особу; таємниці приватного життя особи.

АННОТАЦИЯ

Король И. Б. Охрана неприкосновенности частной жизни: уголовно-правовые и криминологические аспекты. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел, Львов, 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию уголовно-правовых и криминологических аспектов охраны неприкосновенности частной жизни. В соответствии с анализом научно-теоретических концепций понятия частной жизни определены её границы как сфера жизнедеятельности исключительно конкретного лица и информация о нём, ограниченная рамками законности, отсутствием законодательных норм, которые устанавливают обязательный способ поведения в тех или иных ситуациях, возникающих в этой сфере, и принятием лицом мер по её охране.

В контексте развития новейших технологий и глобальных общественных изменений определена система криминологических факторов нарушения приватности, среди которых выделены устоявшиеся и новейшие угрозы приватности. На основе проведенной криминологической характеристики посягательств на неприкосновенность частной жизни выделены категории нарушителей и группы мотивов в сфере нарушения приватности, раскрыт механизм преступлений данного вида, а также определены причины и условия, способствующие совершению посягательств на неприкосновенность частной жизни, осуществлена их классификация.

Определены родовой, видовой и непосредственные объекты преступлений, посягающих на неприкосновенность частной жизни. Родовой объект этих преступлений определяется как общественные отношения по обеспечению права на неприкосновенность частной жизни (приватности) в информационном, физическом (телесном), коммуникационном и территориальном аспектах. Предложено понятие и раскрыты основные признаки конфиденциальной информации о лице в контексте уголовно-правовой охраны неприкосновенности частной жизни, к которым отнесено физический, социальный и юридический признаки.

В диссертации проанализированы сущность и определено понятие тайны частной жизни лица, которой признается охраняемая законом информация с ограниченным доступом о конкретном физическом лице, возможность и порядок доступа к которой в исключительных случаях устанавливается законом или предоставляется лицом, которого она касается, на его усмотрение, и разглашение которой может нанести вред этому лицу.

Исследованы теоретические положения, выяснены особенности и пробелы уголовно-правовой охраны профессиональных (доверенных) тайн и служебной информации о частной жизни по действующему уголовному закону. Доказано, что уголовная ответственность за разглашение профессиональных (доверенных) тайн частной жизни может наступать исключительно при условии, что законом или договором установлена обязанность конкретного субъекта по их охране и неразглашению.

Предложено закрепить положение о том, что не может считаться преступлением сообщение конфиденциальной, секретной или служебной

информации о лице правоохрнительным органам или суду в интересах национальной безопасности, территориальной целостности или общественного порядка, в целях предотвращения беспорядков или преступлений, для охраны здоровья населения, а также с целью раскрытия тяжких или особо тяжких преступлений. Кроме того, в работе определены специальные основания освобождения от уголовной ответственности за совершение деяний, посягающих на неприкосновенность частной жизни: наличие согласия лица на совершение действий по информации, касающейся его; действия с информацией с ограниченным доступом о личности, если такая информация уже была разглашена и стала известной любому постороннему лицу.

Сформулированы предложения по внесению изменений и дополнений к уголовному закону в части охраны конфиденциальной информации, профессиональных (доверенных) тайн и служебной информации о лице.

Ключевые слова: частная жизнь; нарушение неприкосновенности частной жизни; преступления, посягающие на неприкосновенность частной жизни; конфиденциальная информация о лице; тайны частной жизни лица.

ANNOTATION

Korol I. B. Protection of Privacy: Criminal Law and Criminological Aspects. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of Candidate of Legal Sciences on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2015.

The thesis is devoted to complex research of criminal law and criminological aspects of privacy protection. The author analyzed the scientific and theoretical concepts of the notion of privacy and defined its boundaries, outlined the system of criminological factors of privacy violation and the causes and conditions conducive to the perpetration of attacks on privacy were also determined. The investigation discloses generic, specific and immediate objects of the crimes infringing on privacy, concept and basic features of confidential information about a person subject to criminal protection. The theoretical positions were investigated, features and gaps of criminal law protection of professional (trusted) secrets and proprietary information about person' private life under current criminal law were found out. It was also proved that criminal liability for disclosure of professional (trusted) privacy secrets can occur only on condition that under law or the treaty the obligation of a specific subject concerning their protection and confidentiality was set. Special grounds for exemption from criminal liability for committing acts that infringe on privacy were determined.

Keywords: privacy; violation of privacy; crimes that infringe on privacy; confidential personal information; person's privacy secrets.

Підписано до друку 28.08.2015 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 75-15.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.